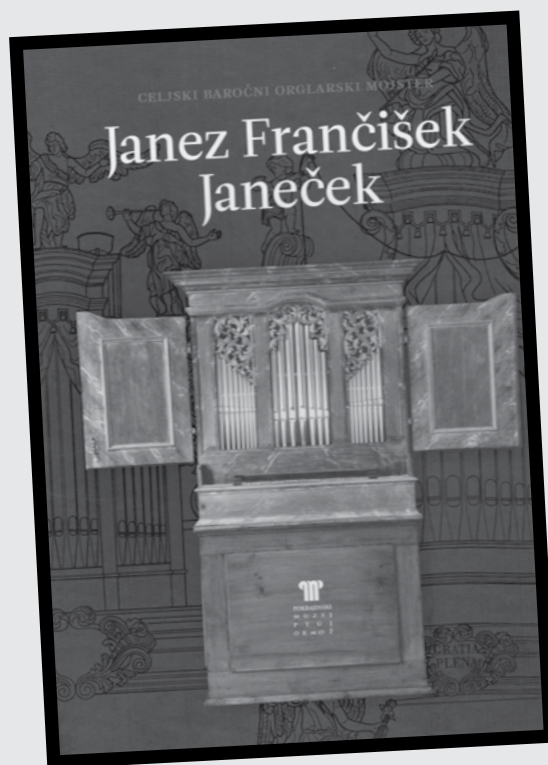

Jurij Dobravec, Boštjan Roškar, Tatjana Štefanič, Dejan Zadavec:
**Celjski baročni orglarski mojster
Janez Frančišek Janeček.**

Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, 2016, 280 str., 30 €

8. feb. 2017 so na Ptuju, v naši edini in hkrati največji zbirki (glasbenih) instrumentov, predstavili novo muzejsko publikacijo, znanstveno monografijo o celjskem baročnem orglarskem mojstru Janezu Frančišku Janečku. Publikacija na podlagi spoznanj organološke, zgodovinske, umetnostnozgodovinske in konservatorsko-restavratorske stroke prikazuje celostno življenje in delo tega orgelskega mojstra. Janeček je prav na prostoru severozahodne kohezije zapustil največ instrumentov, največ orgel različnih tipov in večinoma v cerkvenih prostorih. Taka izjema je npr. tudi salonski pozitiv iz leta 1747, na katerega je zdaj v njegovi restavrirani podobi zaigral eden naših solistov Tomaž Sevšek Šramel.

Orglar J. F. Janeček je živel konec 17. in v sredini 18. stol. Njegova biografska slika ni prav jasna. Bil je češkega rodu, rodil se je ok. leta 1697 v Podebradyju (?), bil je največji orglarski mojster slovenskega baroka. Tudi ni znano, ali je prišel s Češkega (kjer so Janečki znani orglarji) ali pa je bil morebiti tudi rojen že v Celju. Obrti se je izučil verjetno v družinski delavnici na Češkem. Od l. 1721 je živel v Celju, kjer je 1722 dobil celjske meščanske pravice, kar pomeni, da je bil takrat star 24 let. Potem je tam odprl lastno delavnico. Kot izdelovalec orgel je značilen predstavnik srednjeevropskega baročnega orglarstva s češkimi odtenki. Ti se kažejo v doslednem postavljanju kopol

(spoji, vezi, vezniki; maior 8' in minor 4') na vsakem manualu (ročne tipke) oz. v vsakem Janečkovem glasbilu nasploh. Zaradi različne postavitve znotraj glasbila ti pari kopol pojejo drugače.

Po drugi strani pa je dosledno logičen v sestavi principalove arhitekture (glavni register), pri čemer začne z miksturo (register z mešanimi toni) zelo visoko, v večjih orglah po mali kvinti (1 1/3), pri manjših pa seveda po oktavi (2'). Janečkovi instrumenti so zelo vzdržljivi. Njegove orgle še dandanes (restavrirane in posodobljene leta 1726) krasijo zagrebško stolnico, na Hrvaškem še v Laduču (1733), cerkvi Sv. Marka (1740), Kupincu (1752), Brezovici (1771), v Sisku (1767) in Selih pri Sisku (1777); v Sloveniji pa opatovo kapelo v Celju (1731), stolnico Sv. Nikolaja v Ljubljani (1734 in 1739), Tržišče - Slančji Vrh (1740), Kostanjevico (1742), Rogatec/Sv. Hijacinto (1743), Staro Loko pri Šk. Loki/Crnogrob (1743), Stično (1747), Podčetrtek/Pesek (1751), Ruše (1755), Sladko Goro (1755), Žetale/Čermožišče (1763), Olimje (1764), Idrijo (1767) idr. Največ je delal prav na Slovenskem in Hrvaškem. Njegovi instrumenti so umetniško in obrtniško zelo izpopolnjeni. Vseskozi je torej živel in deloval v Celju, kjer naj bi bil tudi umrl (domnevno leta 1778).

Janeček, celjski meščan, je zagotovo eden najpomembnejših baročnih orglarjev 18. stol., delujočih na območju Štajerske, Kranjske in Hrvaške. Njegov opus je velik in danes mu lahko pripišemo avtorstvo vsaj 37 ohranjenih orgel. Nekateri se sicer pritožujejo, da je kljub temu odsoten iz zavesti slovenske muzikologije in organologije, kar pravzaprav ni res: J. F. Janeček je prisoten tako rekoč v vsej tovrstni (leksikalni) literaturi. Če je vprašljiva ali neznana njegova življenjska pot, pa vsaj omenjeni opus (glasbenih) instrumentov daje možnosti za Janečkovo (monografsko, znanstveno) predstavitev, ki je zdaj pred nami. Ko se ga še posebej in ponovno tokrat dotakne naš organslovski doyen in nestor dr. Edo Škulj, ne more mimo komparativne metode raziskovanja slovenske organologije. Janeček ni deloval sam, ampak je v zamiku manj kot tridesetih let izdelal orgle za ljubljansko stolnico tudi Primorec Francišek Ksaver Križman (Branik, 1726 – Rottenmann, 1795). Šele oba skupaj pa sta prispevala v bogato tradicijo orglarstva na Slovenskem in pomenita enega izmed vrhuncev tovrstne izdelave (glasbenih) instrumentov – orgel in še kakšnega njim podobnih instrumentov s tipkami. Imela pa sta povsem različen pristop izdelovanja orgel.

Monografija se ukvarja le z Janečkom, kar pomeni, da Slovence morda še čaka Križman. Uvodne *misli in zahvale* je v knjigo prispevala (glavna) urednica monografije in tudi ena od avtoric objavljenih člankov Tatjana Štefanič (str. 6–7), predgovor je napisal in objavil (aktualni) direktor izdajatelja – Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož dr. Aleksander Lorenčič (str. 8–9). Prvi in uvodni (komparativni) članek z naslovom *Janeček versus Križman* je prispeval upok. prof. dr. Edo Škulj. Z natančnim popisom nekaterih najbolj značilnih dispozicij orgelskih instrumentov enega in drugega izdelovalca opozori po eni strani na njuno (skupno) bogastvo in graditeljske razlike. Pojavijo pa se že prve posamične (barvne) fotografije, ki jih bo do konca omenjene monografije še več (str. 10–18). Dr. Dejan

Zadavec, arhivist z oddelka za starejše gradivo Zgodovinskega arhiva na Ptujju piše o *nekaj drobtinica*h iz življenja celjskega baročnega orglarja J. F. Janečka (str. 19–34). V prispevku se dotakne njegovih dosedanjih omemb, razprede Janečkovo ime in priimek, rojstni dan in kraj, prihod v Celje in ustalitev, navede posest in lokacijo delavnice v Celju, njegov družbeni status in končno spregovori o njegovi (neznani) smrti in (nadaljnji) usodi delavnice. V tem separatu gre zagotovo za povsem nove ugotovitve, za novo slovensko organologijo, četudi jo je podpisal tujec (Janeček). O *značilnostih Janečkovih orgel* piše Jurij Dobravec (raziskovalec slovenskih orgel in skrbnik elektronske podatkovne zbirke *Ars organi Sloveniae*), naveden tudi kot avtor (številnih) fotografij, razpredelnic, tabel ... (str. 35–108). Gre za eno najboljšejših poglavij, ki natančno (na zemljevidu) označi vse Janečkove orgle, opremljeno pa je tudi z bogato (kolorirano) ikonografijo kronološkega pregleda Janečkovih napisnih lističev in lastnoročnih podpisov v saponicah njegovih instrumentov (1725–1775). *Tipologijo ohišij glasbil J. F. Janečka in njihov ornamentalni ter kiparski okras* predstavlja avtorja kustosinja in urednica T. Štefanič in njen kolega iz *Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož*, konservator in restavrador mag. Boštjan Roškar (str. 109–196). Isti avtorski tandem dodaja v omenjeno monografijo *katalog ohranjenih ohišij glasbil J. F. Janečka na območju Slovenije* (str. 197–256), B. Roškar pa se predstavi še sam s prispevkom o restavratskih posegih na pozitivu *J. F. Janečka iz leta 1748* (str. 257–272). Literaturo in viro (str. 273–280) so vsi navedeni popisali na osmih dvokolonskih straneh, kar pomeni, da je doma in na tujem kar precej literature in virov omenjenega organološkega fenomena. Poleg literature in virov so navedeni še spletni viri (14 enot), arhivsko gradivo (33) in osupljivo število odličnih fotografskih reprodukcij (čez 200!), ki so jih prispevali J. Dobravec (54), Boris Farič (135) idr. (B. Roškar, T. Štefanič, D. Zadavec ...). Kajti praviloma (glasbene) instrumente, kot so orgle, se obenem posluša in gleda. Gre za enega redkih ali kar edini glasbeni instrument, ki ima tudi interdisciplinarne in multidisciplinarne kvalitete.

Zraven že omenjenih avtorjev in urednice (T. Štefanič) so za to monografijo o celjskem baročnem orglarskem mojstru J. F. Janečku zaslužni še recenzenti posameznih prispevkov: dr. Maja Lozar Štamcar, dr. E. Škulj, dr. Polonca Vidmar in dr. Aleksander Žižek. Celotno monografijo je recenziral Matej Podstenšek, delo pa je jezikovno pregledal mag. Marjan Štrancar. Arhivsko gradivo so avtorji in izdajatelj iskali in našli še v HAZU, NŠAL, NŠAM, Mestnem oblastnem arhivu v Pragi, ZA Celje in ZA Ptuj. Risbe je prispevala Nejka Uršič, oblikovanje in grafična priprava pa je delo Dušana Pogačarja, tribar.si. Tisk v nakladi 500 izvodov: Rolgraf tiskarna, d.o.o. Monografijo je založil in izdal Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož (zanj direktor dr. Aleksander Lorenčič), pri izdaji pa so sodelovali še državno ministrstvo za kulturo, Zgodovinski arhiv na Ptujju, *Ars organi* in Društvo Jarina.